

Dr. Angyal Pál¹⁵⁰ – Dr. Kovács Gyula

I. Endre és Szent László büntetőtörvényei

„A kegyességes László király idejében gyülekeztünk egybe mi, Pannónia országának jobbjai mindnyájan, a szent hegyen, és módot keresünk benne, miképpen lehetne a gonosz emberek szándékát megakadályoztatnunk és előmenetelt szereznünk a mi nemzetünk ügyének.”¹⁵¹

A tanulmány eredeti formájában a *Magyar Jogászegylet Értekezések* 1941. évi januári számának különlenyomata (Attila-nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1941). A mű védelmi ideje a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 31. § (1)–(2) bekezdésének értelmében 2020. január 1-jén lejárt. Lapunk hátsó oldalain a szerkesztett, kommentált, lábjegyzetekkel kiegészített, és a szükséges mértékben stilizált változat olvasható. Kommentálta és szerkesztette: *dr. Kovács Gyula*.

* * *

A Szent Istvánt követő hat uralkodó: Péter (1038–1041 és 1044–1046), Aba Sámuel (1041–1044), I. Endre (1046–1060), I. Béla (1060–1063), Salamon (1063–1074) és I. Géza (1074–1077) alatt (tehát 1038 és 1077 közötti időszakban), a magyar nemzetnek a külső ellenséggel szemben kényszerült állandó védekezése, a trónviszályok kapcsán dúló belső harcok, a többször ismétlődő pogánylázadások, egyáltalában nem kedveztek a törvényalkotás szélesebb körre kiterjedő munkásságának. Ez a magyarázata annak az érthető jelenségnek, hogy míg első nagy királyunk a kereszténység tervszerű elterjesztésével s a magyar államnak frank minta szerinti megszervezésével, valamint egyházszerzetével nem csak lerakta az ország új irányú fejlődésének alapjait, de számos törvényével viszonylagosan rendezett állapotokat is teremtett; az említett hat király közül csak I. Endre hozott néhány szűkszavú törvényt, melyeknek még a hitelessége is eléggé kétséges.

Az *Andreae Primi Edictum sive Constitutiones*¹⁵² című, hét szakaszból álló törvény-rendelkezőket ugyanis a *Corpus Iuris Hungarici* első kiadói

¹⁵⁰ *Síkabonyi Angyal Pál* (1873–1949) büntetőjogász, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társaság rendes tagja. Ősi magyar nemesi családban született: nagypapja, síkabonyi Angyal Pál Baranya vármegye főjegyzője, Pécs 1848-as és 1867-es országgyűlési képviselője. Apja – ugyancsak Angyal Pál – jogi pályán működött Pécsen, kúriai bíróként vonult nyugállományba. Felesége késmárki Késmárky Irén, házasságukból négy gyermekük született. Bátyja, Béla, pécsi királyi közjegyző, a Közjegyzői Kamara elnöke, felsőházi tag, kormányfőtanácsos. BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon I. kötet*. Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1989, 94. oldal.

¹⁵¹ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 1. Fejezetének bevezető része.

¹⁵² A *Corpus Iuris Hungarici* szerint: *I. Endre parancsolatja vagy rendelkezései*. Forrás, valamint a további jogszabályok és jogszabályi hivatkozások forrása: <https://uj.jogtar.hu/> – Jogtár® (Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2021).

(Mossóczy Zakariás¹⁵³ és Telegdi Miklós¹⁵⁴ püspökök) Bonfinius¹⁵⁵ történeti elbeszélése nyomán (Rerum Ung. Decad. II. Lib. II. pag. 197. Zsámboki János kiadása 1581.) szerkesztették és iktatták a törvények közé, oldaljegyzetben jelölve meg azt a forrást, amelyből vették; ezt az oldaljegyzetet a Corpus Iuris későbbi kiadói elhagyták (v. ö. Nagy Gyula, Magyar Törvénytár; 1000–1301. közt alkotott törvények; Budapest, 1899. 46. 1. 1. jegyz.). Ha tehát fel is tehető, hogy az Endre-féle Edictum tartalmilag hiteles, a törvénytöredék semmi esetre sem minősíthető annak.

Endrét a pogány fegyver juttatta a hatalom birtokába, de mihelyt biztonságban érezte magát, nem csak felvette Szent István koronáját, hanem törvényt hoz, melyben megsemmisíti Péternek s a német uralomnak hagyatékát, a bajor törvényt, és visszaállítja Szent István törvényét. Az Edictum bevezető szavaiban: „*Megparancsolta, hogy minden magyar, avagy jövevény Magyarországon, ki a scythiai¹⁵⁶ ősi pogány szokást el nem hagyja, Jézus Krisztus igaz vallására nyomban vissza nem tér és nem hallgat a szent törvényre, melyet a dicsőséges István király adott vala, feje és jószága vesztével bűnhődjék (capite et bonis mulctatur)*”. Ez az előreszegett parancs és az annak nem engedelmességre szabott súlyos büntetést határozó szabály generális jellegű. Célja a Szent István által bevezetett keresztény vallás elterjedésének s megszilárdulásának biztosítása. Nem érdektelen, hogy míg Szent István beérte a vallás elleni bűncselekmények néhány kiemelt esetének büntetés alá vonásával, így büntetni rendelte a vasárnap megsértését tiltott munkálkodással, a vasárnapi templomlátogatás elmulasztását, a kántornapi és pénteki böjt megszegését, a vallás szabályai elleni vétést, a misemondás alatti suttogást, fecsegést s a szent lelkék éltető szavára nem figyelést (v. ö. a részletekre: Angyal, Szent István és a büntetőjog, 1938. 4–5. 1.), addig Endre a részletek mellőzésével általános tilalmat és parancsot bocsát ki, s fő- és jószágvesztéssel rendeli büntetni a pogány valláshoz ragaszkodást s a kereszténységre át nem térést. A középkorban nem egy helyütt találkozzunk hasonló büntetőjogszabályokkal. Így a keleti gótoknál Theodorik király¹⁵⁷ a pogány áldozat bemutatását halállal

¹⁵³ Mossóczy Zakariás (1842–1587) megyéspüspök; jogász, történész és költő. Fő műve: *Decreta et constitutiones* (a Corpus Iuris Hungarici első kiadása Telegdi Miklós püspökkel együtt). Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/M/Moss%C3%B3czy.html> (2021. november 17.).

¹⁵⁴ Telegdi Miklós (1535–1586) magyar római katolikus főpap; 1582-től esztergomi érseki helynök, a nagyszombati nyomda alapítója; az ellenreformáció képviselője; hitvitákat folytatott a protestánsokkal. Fő műve: *Decreta et constitutiones* (a Corpus Iuris Hungarici első kiadása Mossóczy Zakariás püspökkel együtt). MARKÓ László (főszerk.): Egyetemes Lexikon. Magyar Könyvklub, Budapest, 1994, 908. oldal.

¹⁵⁵ Bonfinius, alias Antonio Bonfini (1427 vagy 1434–1503): olasz humanista történétíró; 1486-tól kisebb megszakításokkal Magyarországon élt. Fő műve a *Rerum Hungaricarum decases*, amelyben 1496-ig az uralkodó szerint haladva mondja el a magyarok történetét. MARKÓ László (főszerk.) i. m. 131. oldal.

¹⁵⁶ *Scythiai (szkítiai)*: a szkíták – régi magyar nevén szittyák – elnevezést tágabb és szűkebb értelemben is használják. A történettudomány meghatározása szerint, a szkíta szövetség kötelékébe tartozó, szkíta nyelvet beszélő kelet-európai és közép-ázsiai népesség elnevezése. A másik általánosabb, azaz tágabb értelemben viszont minden, a hajdani Szkíta területeken átvonuló vagy ott élő, lovas-nomád életformát folytató népek összefoglaló neve, függetlenül a beszélt nyelvtől, etnikumtól vagy származástól. BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon Második Kötet (L–Z)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 700. oldal. A szkítákról részletesebben: <https://mek.oszk.hu/03410/html/7528.html> (2021. november 18.).

¹⁵⁷ (Nagy) Theodorik (454–526): keleti gót király (473–526); Zénón kelet-római császár megbízásából 488-ban Itáliába vonult, hogy Odoakert elűzze. Hatalmát kiterjesztette Itáliára, Szicíliára,

büntette; a nyugati gótok a keresztény vallástól elszakadásra száműzést s vagyyonelkobzást rendeltek; ugyanők kötél általi halálbüntetéssel sújtották azt a keresztényt, ki zsidó vallásra tért át (v. ö. *His*, Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Karolina, 1928. 108. 1.). Megjegyzem, hogy már a rómaiaktól kezdve, évszázadokon keresztül oly államokban, melyek meghatározott vallást államvallássá tettek: az idegen vallást követők mint publici hostes¹⁵⁸ szigorú büntetés alá estek; így a rómaiak a kereszténység bevezetése előtt a keresztényeket, annak utána pedig a pogányokat vonták a publici hostes fogalma alá (v. ö. *Mommsen*, Römisches Strafrecht, 1899. 567. s köv. 1., *Makarewicz*, Philosophie des Strafrechtes, 1906. 205. 1.). A jogtárgy szemszögéből tekintve, ezt az államvallástól elpártolásnak nevezhető bűncselekményt, nyilvánvaló, hogy az nem annyira vallás elleni, hanem inkább a **közösséget sértő deliktum**, s így I. Endrének előbb idézett büntetőjogszabálya is – jogi természete szerint – az állam érdekeit védő normarendszer csoportjába igazodik.

Már határozottan **vallás elleni bűncselekmény** az Edictum 5. §-ában meghatározott *istenkáromlás*. A vonatkozó rendelkezés szó szerinti szövege a következő: „*Valaki Istent és az ő szentjeit és papjait szidalommal illetné* (Si quis Deo, sanctisque ejus et sacerdotibus malediceret), *vagy valami gonoszságot cselekednék azokon* (aut in eos mali quid patraret), *tudja meg, hogy elsősorban Isten, azután az ő* (t. i. a király) *büntető haragja száll reá* (Dei primum, tum vindictam suam incursum se sciret).” Az idézett büntetőjogszabály tulajdonképpen kétrendbeli bűncselekményt ölel fel:

1. A szoros értelemben vett istenkáromlást, melynek meghatározása elég közel esik a Btk.¹⁵⁹ 190. §-ának¹⁶⁰ első fordulataiban olvasható körülíráshoz („*Aki a 171. §-ban meghatározott módon*¹⁶¹ *Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által közbotrányt okoz*...”); a különbség a két törvényhely között a következő:

a) míg Endre Edictuma nem csak a szóval, hanem a tettel elkövetett gyalázást is büntetni rendeli, addig a Btk. 190. §-a csupán a gyalázó kifejezést említi; fennálló jogunk szerint tehát a szimbolikus cselekmény – legyen bár gyalázó – nem valósítja meg az istenkáromlás vétségét (v. ö. *Angyal*, Az istenkáromlás, 1902. 93. s köv. 1.), ami mindenesetre fogatkozása Büntetőtörvénykönyvünknek, (helyesen egyebek között az 1889. évi finn Btk. X. fej. 1. §, az 1896. évi bolgár Btk. 204. §);

Dalmáciára, Provence-ra, továbbá Raetia, Illyria és Noricum egyes részeire. Síremléke Ravennában van. MARKÓ (főszerk.) i. m. 919. oldal.

¹⁵⁸ *Publici hostes* (latin): közellenség.

¹⁵⁹ A Btk. alatt itt az 1878. évi V. törvénycikk – a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (Csemegi-kódex) értendő. Az 1880. szeptember 1-jén hatályba lépő Csemegi-kódex, valamint az 1879. évi XL. törvénycikk a kihágásokról (Kbtk.) alkották az első magyar – hivatalosan is törvényként funkcionáló – teljes büntető kódexeket. A Csemegi-kódex általános részét 1951. január 1-jétől a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Btá.) váltotta fel; a kódex egyéb rendelkezései számos módosítással és kiegészítéssel 1962. június 30-ig – a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (népköztársasági Btk.) életbe lépéséig – hatályban maradtak. Kovács Gyula: Az újszülött sérelmére elkövetett emberölés – Jogtörténeti visszatekintés. *Obsitos Detektívek Lapja* 2019/1–4. szám, 44. és 47. oldal. Vesd össze: https://majt.elte.hu/dstore/document/2814/beliznai_csemegi_kodex.pdf (2021. november 18.).

¹⁶⁰ Csemegi-kódex IX. Fejezet (A vallás és ennek szabad gyakorlata elleni büntettek és vétségek) 190–192. §.

¹⁶¹ Valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által (Csemegi-kódex 171. §).

b) a Btk. idézett §-a csak az Istent említi, mint olyant, aki ellen intézett gyalázó kifejezésekkel az istenkáromlás vétsége elkövethető, ezzel szemben Endre Edictuma az Isten mellett a szentek szidalmazását is bünteti; ha ez a keret talán túl tág is, de legalább elejét veszi annak a vitának, mely az Istenfogalom körül a büntetőjogi irodalomban kialakult; az egyik felfogás szerint ugyanis az istenség fogalma az egyes pozitív vallások tanítása szerint veendő (így *Bemer, Liszt, Lammasch*, nálunk *Schnierer, Werner, Illés*); az ezzel szemben álló nézet viszont az istenség absztrakt fogalmát állítja be, tehát annak nem felekezeti, hanem általános bölcsészeti jellegét domborítja ki (így *Halschner, Wahlberg, Merkel*, nálunk *Finkey*); ez az ellentét a gyakorlatban annyiban éleződik ki, amennyiben a második helyen említett nézet pl. Krisztusnak, vagy a Szentlélek, Istennek szidalmazását nem minősíti istenkáromlásnak, hanem legföljebb a Kbtk.¹⁶² 51. §-a alá eső kihágásnak¹⁶³ (v. ö. *Finkey*, Tankönyv 669. 1. 1. jegyz.); Endre Edictuma, midőn az Isten mellett az ő szentjeit is említi, nyilván az első, a felekezeti jellegét hangsúlyozó – nézetem szerint – helyes felfogást anticipálja¹⁶⁴;

c) Büntetőtörvénykönyvünk két oly megszorítást vesz fel a meghatározásba, melyeknek egyikét sem ismeri Endre Edictuma; a Btk. 190. §-a szerint ugyanis a törvényes fogalmat csak az a tényálladék valósítja meg, amely nagy nyilvánosság mellett (Btk. 171. §) és a közbotrányokozás eredményét hozva létre, lett elkövetve; kritikai szemszögből a Btk. álláspontja helyesebbnek mutatkozik, de csak akkor, ha az egyszerű káromkodást is bünteti a törvény, amint ezt a Kbtk. 51. §-a el is rendel.

2. Endre Edictumának – ismertetésem tárgyaként szereplő – 5. §-a az istenkáromlás mellett, a mai terminológia szerint *lelkész-sértésnek* nevezett cselekményt is bünteti, mert kifejezetten az Isten és a király büntető haragját zúdítja arra, ki az Isten „*papjait szidalommal illetné, vagy valami gonoszságot cselekednék azokon*”. Ez a bűncselekmény szintén csak bizonyos részletekben különbözik attól, melyet a Btk. 192. §-a határoz meg. Endre Edictuma ugyanis – ha a gonoszság-cselekvésen a szidalmazást, tehát a szóval elkövetett sértésen túlmenő tettleges bántalmazást is értjük – lényegileg ugyanazt az alternatív kettős cselekvést vonja büntetés alá, mint amelyről a Btk. 192. §-a szól; a két törvényhely csak abban tér el egymástól, hogy a Btk. szűkebb térre szorítja a lelkész-sértést, melynek keretébe a lelkész ellen csupán a *vallási szertartás teljesítése alkalmával* elkövetett nyilvános sértést és tettleges bántalmazást veszi fel; a lelkész ellen, nem a vallási szertartás alkalmával elkövetett sértés, mai jogunk szerint csak becsületsértés, eshetőleg rágalalmazás¹⁶⁵.

A magánosok javai ellen elkövetett bűncselekmények meghatározása és büntetése tárgyában Endre Edictuma kifejezetten csak az *emberölésről* szól, midőn a 6. §-ban elrendeli, hogy: „*Aki papi személyt vagy akár világi embert*

¹⁶² Kbtk.: a már hivatkozott 1879. évi XL. törvénycikk a kihágásokról.

¹⁶³ Kbtk. III. Fejezet (A vallás és annak szabad gyakorlata elleni kihágások) 51–54. §.

¹⁶⁴ *Anticipáció* (latin): sejtetés, előlegezés, csak később igazolt vagy bizonyított tétel előzetes alkalmazása. BAKOS Ferenc (szerk.): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978, 48. oldal.

¹⁶⁵ Csemegi-kódex XVII. Fejezet (A rágalalmazás és a becsületsértés) 258–277. §. A hatályos Btk. (a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény*) szerint 226. § (Rágalmazás), 227. § (Becsületsértés). E körbe vonható még a 225. § (Kiszolgáltatott személy megalázása), a 226/A. § (Becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése), a 226/B. § (Becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala) és a 228. § (Kegyeletsértés).

ölt volna (Quicumque sacris addictum aut etiam profanum hominem occidisset), *a régi mód szerint lakoljon bűnéért* (peccatum more veteri expiaret)”, tehát Szent István törvényeinek rendelkezései (II. 13., 14., 16., 36., 37., 46. v. ö. *Angyal*, i. m. 5. 1.) alá essék. Mégis úgy látszik, hogy Endre nem csak az emberölés, de egyéb magánbűntetteket is súlyosabb büntetéssel sújt, mint Szent István, mert midőn a 6. § zárómondatában megparancsolja, hogy *„vérontástól, ragadozástól és egyéb bosszúság s erőszak tételétől minden ember tartózkodjék* (Omnes demum a caedibus, atrociniis ac ceteris injuriis et vi abstinerent)”. E norma megszegőit fő- és jószágvesztéssel rendeli büntetni, sőt a cogitationis nemo patitur elv¹⁶⁶ áttörésével nem csak a külső cselekvés elkövetőjére, hanem arra is e súlyos büntetések alkalmazását írja elő, ki e rendelkezésnek gondolatlanul szegül ellene: *„ei animo reluctaretur”*.

* * *

I. Géza halála után *„a magyar nemesek teljes sokasága eljött öccséhez, Lászlóhoz, és őt egy lélekkel, közkívánsággal, egyhangú akarattal, egyetértőleg megválasztották a királyi kormány elfogadására”* (Képes Krónika¹⁶⁷ 62.). Szent László szerencsésebb körülmények között lépett a trónra, mint elődei. A Vatha és Janus¹⁶⁸ által vezérelt két pogány fölkelés lezajlása után, a pogányság ereje lassanként teljesen megszűnt – a pápa és a császár hosszas küzdelme Magyarországnak kedvezett, s hazánkat Kelet-Európában döntő tényezővé tette (v. ö. *Eckhart*, Magyarország története, 1933. 50. L) –, a belső viszonyok megszilárdulása elősegítette az ország katonai és gazdasági megerősödését. Mindezek a körülmények egyenként, de főleg összehatásukban lehetővé tették, hogy Szent László 18 évig tartó uralkodása alatt (1077–1095) számos törvényalkotásával járult hozzá az életnek jogi keretekbe foglalásához. Három könyv tartalmazza decretumait, melyekben az egyházi elem még erőteljesebben érvényesül, mint Szent István törvényeiben, viszont amelyek világi vonatkozásaikban sokkal önállóbbak Szent István jogszabályainál. Ezen a téren Szent László erősen függetleníti magát úgy az egyházi és a római birodalmi törvényektől, mint a frank jogi szemléletétől, és a már felismert hazai állapotok értékelése alapján rendelkezik.

A büntetőjog körébe sorolható parancsolatai és tilalmai, s az ezeket erősítő szankciók megismerése a bűncselekményeken keresztül könnyíthető meg. E

¹⁶⁶ *Cogitationis poenam nemo patitur* (latin): a gondolat miatt senki sem büntethető (Ulpianus D. 48, 19, 18). NÓTÁRI Tamás: *A jognak asztalánál – 111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 14. oldal.

¹⁶⁷ *A Képes Krónika* (Chronicon Pictum) latin nyelven írt krónika, illetve az azt tartalmazó kódex, amely 1360 körül készült I. (Nagy) Lajos király utasítására. Szerzője feltehetően *Kálti Márk*, a székesfehérvári királyi egyház akkori örkanonoka. *A Képes Krónika* a 14. századi könyvművészet remeke, 147 miniatúráját Hertul fia, Miklós készítette. BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon Első Kötet (A–K)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 839. oldal.

¹⁶⁸ *Vatha*-féle pogány fölkelés: az 1046-ban kezdődő mozgalom élére Csolt nemzetségszűz fia, Vata (Vatha) állt, aki korábban a Hármaskőrös vidékének ura volt. A fölkelők sok papot és dézsmaszedőt megöltek, több templomot fölgyújtottak. A tömeg a pesti rév budai oldalánál megkövezte, majd lándzsával agyonszúrta a hercegek elé vonuló (Szt.) Gellért csanádi püspököt, Buldus és Besztert püspököket. A fölkelőket András herceg (a későbbi I. András vagy Endre király) szövetségeseiként kezelte, később azonban elfordult tőlük. Hogy a mozgalmat hogyan fékezte meg, nem ismeretes. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/P/pog%C3%A1nyl%C3%A1zad%C3%A1sok.html> (2021. november 18.). Történeti irodalmunk az 1060–1061. évi mozgalmat Vata fia, Janus nevével kötötte össze. Forrás: http://acta.bibl.u-szeged.hu/4143/1/historica_018_001-059.pdf (2021. november 18.).

bűncselekmények – úgy, mint a Szent István törvényeiben meghatározottak – három csoportba foglalhatók.

I. Az első csoportot a vallás és erkölcs elleni bűncselekmények alkotják. Ide tartoznak:

a) *A vasárnap és ünnep megszegése*; így már az I. 11.¹⁶⁹: „Valaki vasárnap vagy nagyobb ünnepeken templomba nem megyen, csapják meg”, és tovább az I. 15.¹⁷⁰: „ha pedig ehelyett kalmárkodik (mercatum frequentaverit), lovát veszítse el”, majd az I. 12.¹⁷¹: „Ha valaki e napokon vadászni talál, vegyék el ebeit és lovát”: az I. 16.¹⁷²: „A szent zsinat parancsolja, hogy aki vasárnap vásárt üt (Si quis die dominica mercatum constituerit), bontsa el sátorát, amint állította. 1. § Ha pedig ellenkezik, ötvenöt pénzt fizessen (...quingenta quinque pensas solvat)”. Pensa-n Szent László korában a 30 dénáros aranypézt kell érteni (v. ö. *Pauler*, A magyar nemzet története, 1893. I. k. 178., 564.).

Erről s a hívek holt testének szabálytalan eltakarításáról szól az I. 25.¹⁷³ is, mely szerint: „Aki meg nem szenteli a vasárnapot, és az ünnepnapot meg nem tartja, vagy a kántornapokon és az ünnepek előestjein nem böjtöl (quatuor tempora et vigiliis non jejunaverit), avagy nem a templom mellé temeti az ő halottjait: tizenkét napon át vezekeljen kenyéren és vízen, kalodába zárva. 1. § Ha valamely úr az ő szolgája testét, vagy a falusbíró (villicus) a helybeli szegény vagy jövevény halottat a templomhoz nem viteti, azonképpen vezekeljen”. Az ünnepek közül, melyeket böjttel kell megülni, az I. 37.¹⁷⁴ különösen kiemeli „boldog István király és Gellért püspökét, amely napon mártíromságot szenvedett”, valamint Szent Mártonét, kinek három napot kell szentelni (ez utóbbi rendelkezést Szent László a Salamon ellen vívott mogyoródi csata napján tett fogadalmának megtartásaként bocsátotta ki; v. ö. *Pauler*, i. m. I. 164.); az 1. §-ban még Szent Péter (a mai Péter-Pál) ünnepe előtt is három napi böjtöt rendel (egyéb ünnepekről az I. 38.¹⁷⁵ szól). A böjt megtartása bizonyos vonatkozásban még az idegenekre is kötelező. A nagyböjt kezdetén ugyanis a magyar kereszténység első századaiban nem a hamvazó szerda előtti kedden, hanem már az ezt megelőző vasárnapon, a mai farsangvasárnapján kezdték el a nagyböjtöt. Ennek a szokásnak az itt élő olaszok nem voltak hajlandók behódolni, mire az I. 31.¹⁷⁶ a következő rendelkezéssel lép fel: „Az olaszok, kik a magyarság törvényes szokását követni nem akarják, t. i., hogy ők, mikor a magyarok már elhagyták a húsnak ételét, még azután hétfőn és kedden is húst esznek, ha azt mondják, hogy a mi jobb szokásunk

¹⁶⁹ Angyal Pál római számmal a könyvet, az arab számmal pedig az adott könyvön belül a fejezetet jelöli: Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 11. Fejezet azokról szól, akik vasárnap és ünnepeken templomba nem mennek. Corpus Iuris Hungarici (az eredeti szövegben dekrétum helyett dekrétom szerepel). A szövegben eredetileg írt „a kik” vagy „a ki” helyett – a könnyebb érthetőség miatt –, mindenhol az „akik”, illetve „aki” szót írtam. Forrás: <https://uj.jogtar.hu/> (a Corpus Iuris Hungarici internetes hivatkozásait a továbbiakban nem jelölöm).

¹⁷⁰ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 15. Fejezet arról, aki kalmárkodás okáért ront ünnepet.

¹⁷¹ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 12. Fejezet a mondott ünnepnapok megtartásáról.

¹⁷² Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 16. Fejezet a vasárnap megszegéséről.

¹⁷³ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 25. Fejezet az ünnepek megszegéséről és a hívek holt testének eltakarításáról.

¹⁷⁴ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 37. Fejezet az ünnepi szent böjtök megtartásáról.

¹⁷⁵ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 38. Fejezet a szent ünnepek megüléséről.

¹⁷⁶ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 31. Fejezet a húshagyatról (értsd: a hús elhagyásáról).

nekik nem kellemetes: menjenek, ahova akarnak (quocunque volunt, eo vadant). 1. § De pénzüket, amit itt kerestek, hagyják itten, hacsak eszközre nem térnek, és velünk együtt nem kezdenek a bójthöz” (a XIV. században Magyarország is az olasz szokást vette fel, v. ö. Knauz, Kortan, 1872. 151.).

Különleges büntető rendelkezés biztosítja a vásár- és ünnepnap botrányt okozó megszegésének visszaszorítását az I. 26.¹⁷⁷, mely szerint: *„Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepen talál zsidót munkában (judaeum laborantem [...] invenerit), hogy a kereszténység meg ne botránkozzék, amely számmal a zsidó dolgozott, azt veszítse el”* (nyilván ez az első zsidótörvény, melyet csak elhelyezésben előz meg az I. 10.:¹⁷⁸ *„Ha zsidó keresztény asszonyt vésznél társul magához, vagy valamely keresztény személyt szolgaságban tart az ő házában, vegyék el tőle, és adják vissza annak szabadságát, aki pedig eladta volt, attól az árát vegyék el, és legyen az a püspök jövedelme”*. A zsidók visszaszorítását célzó törvények külföldi hatásra jöttek létre; VII. Gergely¹⁷⁹ az 1078. november 19-én tartott római zsinaton kimondotta, hogy a zsidókat nem szabad a keresztények elé helyezni. Három évvel később pedig VI. Alfonz¹⁸⁰, Castilia és León királyát inti, hogy ne engedje, hogy országában a zsidók a keresztények fölött uralkodjanak vagy akárminő hatalmat gyakoroljanak (idézte: *Marczali, Magyarország története* II. k. 1896. 147. 1.).

A pogányság utolsó nyomainak kiküszöbölését célozza az 1. 22.¹⁸¹, mely elrendeli, hogy: *„aki pogány módra kutak mellett áldoz, avagy fának, forrásnak, kőnek ajándékot ajánl, akárki legyen, egy ökörral bűnhődjék érte.”*

b) A tiltott misemondás, melyről az I. 29.¹⁸² rendelkezik, mondván: *„Egy pap se merjen misét mondani templomon kívül, hacsak nem történetesen utazás okából szükség hajtja reá. 1. § És ha úti társa kényszeríti őt, akkor veszítse el papi tisztjét (ab ordine cessabit), és aki rákényszerítette, ötvenöt pénzt fizessen”*.

II. A második csoport **a magánosok javai ellen elkövetett bűncselekmények**nek egybefoglalásával alakul ki.

a) Első helyen említem az *emberölésről* szóló II. 8.¹⁸³ rendelkezéseit, mely szerint: *„Aki kivont karddal embert öl, vessék tömlőcbe (tradatur in carcerem) a király ítélete szerint, és osszák három részre minden vagyonát [...]. 1. § Ebből két rész illesse a megöltnek rokonságát, a harmadikat adják a gyilkos fiainak és feleségének. 2. § Ha pedig száztíz pénznél kevesebbet érő vagyona lenne, szabadságát is veszítse el”*. A carcer¹⁸⁴ ehelyütt inkább a mai előzetes

¹⁷⁷ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 26. Fejezet arról, ha zsidó, ünnepnapon dolgozik.

¹⁷⁸ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 10. Fejezet a zsidókról, ha keresztényen asszonyt vesznek társul magokhoz.

¹⁷⁹ VII. (Szent) Gergely (1021–1085) a „reformpápa”: VII. (Szent) Gergely néven uralkodott a keresztény világ felett a történelem 157. pápája (1073–1085). A szent egyházfő méltán viselheti az utókor által ráruházott érdemeket, amelyek alapján őt nevezik a pápaság története során az egyik legkiemelkedőbb vezetőnek, és a középkor egyik meghatározó alakjának. MARKÓ (főszerk.) i. m. 323. oldal. Vesd össze: <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0525-70.html> (2021. november 19.).

¹⁸⁰ VI. Alfonz (1040–1109) leóni (1065–1109), majd kasztíliai (1072–1109) király a Navarrai-házból származott: *„egész Spanyolország császáranak”* nevezte magát; harcolt legnagyobb vazallusa, Cid ellen. MARKÓ (főszerk.) i. m. 27. oldal.

¹⁸¹ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 22. Fejezet a pogány módra áldozók büntetése.

¹⁸² Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 29. Fejezet a templomon kívül való misemondásról.

¹⁸³ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 8. Fejezet az emberölésről.

¹⁸⁴ Carcer, karcer (latin): fogda, iskolai zárka. BAKOS (szerk.) i. m. 411. oldal.

letartóztatásnak¹⁸⁵ felel meg. A szabadság elvesztése, mely a szolgaságba vétéssel egyenlő: már büntetés (Szent István idevonatkozó törvényeit illetően v. ö. *Angyal* i. m. 5. 1.).

b) A *személyes szabadság* büntetőjogi védelméről Szent Lászlónak kifejezetten csak egyetlen törvénye szól, éspedig a III. 2.¹⁸⁶, mely – mint címfeliratból is kitűnik – azokat bünteti, „*kik mások szolgáló népeit visszatartják*” (qui aliorum servientes detinent). Az idézett törvényhely bevezető szavai ugyanis elrendelik meghatározott szolgáló néphez tartozó személyeknek Nagyasszony napján a király elé állítását, s az 1. § kimondja, hogy: „*ha valaki ellenkezni talál, kétszer adja meg az árát*”, a 3. § szerint pedig: „*aki az előbb mondott napon túl tartóztatna magánál valakit azok közül, akiknek akkoron elbocsátását parancsoljuk, adjon kétannyit érte, és ötvenöt pénzzel fizessen a parancsolat áthágásáért*” (távrolról összefügg e rendelkezéssel a III. 21.¹⁸⁷, mely a kár kétszeresének megtérítésén felül ötvenöt, huszonöt, illetőleg öt pénz fizetésére kötelezi azt az ispánt, tisztbéli személyt, illetőleg közrendű embert, „*ki másnak a szolgálját vagy cselédjét fogadja magához*”). Közvetve szó esik a személyes szabadság megsértéséről a III. 9.-ben¹⁸⁸, mely midőn előírja, hogy: „*Valahányszor tolvajt fog valaki és megkötözi azt, három napon által tartóztassa csak magánál, negyed napra pedig állassa, a bíró elé*”; tíz pénz bírsággal rendeli büntetni azt, ki a tolvajt „*fogságban tartá*¹⁸⁹, és törvény szerint harmad vagy negyed napra kézbe nem adta [...], mivelhogy törvénytelenül tartóztatta meg a tolvajt” (quia injuste tenuit furem).

c) A *szemérem elleni bűncselekmények* közül különösen figyelemreméltó a házasságtörő nő cselekményének büntetőjogi értékelése. A Szent László korabeli magyar jogfelfogás még azt az ősi korszakban ismert (v. ö. *Makarewicz*, i. m. 153.), a római s a germán népjogokban (v. ö. *His*, i. m. 148.) is visszatérő álláspontot tette magáévá, mely szerint a házasságtörés a *ius in corpus*¹⁹⁰ megsértése, melyért a férj a nővel szemben tetszése szerint a bosszú jogát gyakorolhatta, a nőt meg is ölhetette; eltérés a korabeli jogrendszerektől, hogy a férj bíró elé is vihette ügyét. Az I.13.¹⁹¹ szerint: „*ha valaki paráználkodó feleségét megöli, Istennek adjon számot róla, és ha kedve tartja, vegyen mást feleségül*”. A megcsalt férj azonban a hűtlen nőt csak akkor ölhetette meg büntetlenül, ha a nő paráználkodásához kétség nem fért. Erre utal az idézett törvényhely 1. §-a, mely szerint: „*ha valaki az asszony közelvalói*¹⁹² közül ellene kelne, hogy igaztalanul ölte volna meg, bíró eleibe vigyék a dolgot, és minden módon arról tudakozódjanak a szomszédoktól, ha gyűlötségben és utálatban lett volna-e az ő férje előtt, avagy az ő paráznasága felől valami gyanúság támadott volna-e már előbb, és a bíró ítéljen benne igazság szerint”. Mint

¹⁸⁵ *Előzetes letartóztatás*: hazánkban 2018. július 1-jétől, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) hatályba lépésétől *letartóztatás*. Lásd Be. 296–300. §.

¹⁸⁶ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 2. Fejezet azokról szól, akik mások szolgáló népeit megtartóztatják.

¹⁸⁷ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 21. Fejezet azokról, akik másnak a szolgálját vagy cselédjét fogadják magokhoz.

¹⁸⁸ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 9. Fejezet azokról, akik tolvajt fognak.

¹⁸⁹ *Tartá*: a tart vagy a tartja régies alakja.

¹⁹⁰ *Ius in* (vagy *ad*) *corpus* (latin): a házastársak egymás testéhez való joga. TAKÁCS György: *Ha a jogász latinul beszél (Latin kifejezések jogi nyelvünkben)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991, 150. oldal.

¹⁹¹ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 13. Fejezet a parázna asszony megöléséről.

¹⁹² *Közelvalói*: a hozzátartozói régies alakja.

említettem: a férjnek joga volt a bosszú gyakorlásának mellőzésével a paráznaságon kapott feleségét bíró elé vinni; ilyenkor az I. 20.¹⁹³ szerint: *„tartson az asszony bűnbánatot a kánoni rendelkezések szerint, és a bűnbánat után fogadja vissza a férje, ha akarja; ha pedig nem, hát maradjanak házasságon kívül (vixerint inuupti), ameddig mindkettő életben van”*.

További szemérem elleni bűncselekményt von büntetés alá az I. 32.¹⁹⁴, mely szerint: *„Ha valaki hajadon leányon vagy asszonyon egyik faluból a másikba menő útjában erőszakot teszen¹⁹⁵ (de villa in villám eunti vim intulerit), úgy bánja meg, mint ha embert ölt volna”*.

d) A mai magánosok elleni erőszak (Btk. 175. §¹⁹⁶) és a magánszemélyek által elkövetett *magánlaksértés* (Btk. 330–332. §§¹⁹⁷) előképével találkozunk a II. 11.-ben¹⁹⁸; e bűncselekményt elköveti az a *„nemes vagy vitéz”*, ki *„más nemes ember házára megyen és ottan viaskodik (alterius domum nobilis invaserit et ibi pugnam fecerit), és a ház asszonyát bántalmazza (et uxorem illius flagellaverit)”*; a büntetés ugyanaz, mint az emberölésnél: vagyonekobzás, mégis azzal, hogy az elkobzott vagyon két része bírság, *„a harmadik pedig feleségének és fiainak maradjon”*. Ha a tettesnek nincs vagyona, a büntetés annyiban súlyosabb, mint az emberölésé, amennyiben a cselekmény elkövetője a szolgaságba vetés előtt *„megnyírt fejfel, kötözötte, ostorozva körülhordozandó a piacon (raso capite, ligatus et flagellatus circa fórum ducatur et sic vendatur)”*. A cselekményben részt vevő *„más szabad emberek ötvenöt pénzzel fizessenek vétkükért; a szolgák pedig azonképp bűnhődjenek, mint az ő uraik”* (II. 11. 2. §).

e) A vagyon elleni bűncselekmények közül ismeretes a hűtlen kezelésnek esete, melyről az I. 6.¹⁹⁹ a következőket rendeli: *„Ha valaki a papok közül az egyház javait az ő tulajdon házához viszi [...] és gondatlanságból elvesztegeti: térítse meg az egyháznak háromszor”*. De legrészletesebben szól a törvény a lopásról, melynek szigorú büntetése a magánvagyonnak akkortájt nyilván nagyon elterjedt támadásait igyekezett visszaszorítani és megtorolni. A büntetés súlya aszerint igazodik, hogy ki, és mily értékű dolog elvételével követte el a lopást. A legkisebb egység a lúd s a tyúk; ennél kevesebbet érő dolog ellopása nem esett büntetés alá. Viszont: *„Ha szolga vagy szabad ember ludat vagy tyúkot lop, tolják ki félszemét, és amit lopott, adja meg”* (II. 12.²⁰⁰ 4. §). *„Ha papi renden való ember lop ludat vagy tyúkot, gyümölcsöt vagy más efféléit, fenýítse meg előljárója vesszővel, s amit lopott, azt megtéríteni tartozzék”* (II.

¹⁹³ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 20. Fejezet a paráznaságon kapott asszonyról.

¹⁹⁴ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 32. Fejezet hajadon lányon vagy asszonyon való erőszakról.

¹⁹⁵ *Teszen*: a tesz régies alakja.

¹⁹⁶ Csemegi-kódex VII. Fejezet (A magánosok elleni erőszak) 175–177. §.

¹⁹⁷ Csemegi-kódex XXV. fejezet (A magánlak megsértése magánszemélyek által) 330–332. §. A hatályos Btk. 221. § szabályozza a magánlaksértést (XXI. Fejezet – Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények).

¹⁹⁸ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 11. Fejezet a más házára támadó nemesről vagy vitézről.

¹⁹⁹ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 6. Fejezet az egyház javainak a pap gondatlansága miatt való vesztéről.

²⁰⁰ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 12. Fejezet a lopáson kapott szabad emberről vagy szolgáról, és a szabadoknak szolgaságra vetett fiaikról.

13.²⁰¹ első fordulat). Az ilyen – a clericusok²⁰² s vagansok²⁰³ által többnyire csínyből – elkövetett – lopások nagyobb érték esetében már szigorúbb büntetés alá estek; a clericus elvesztette papi rendjét, s a köztörvény szerint volt megítélendő (u. o. „*judicio vulgari damnetur*”). A lúd vagy tyúk értékét meghaladó dolog ellopásáért a főembert „*akasszák fel és minden vagyona vesszen utána*” (II. 1.²⁰⁴ 2. §). A tolvaj szolga büntetése orrlevágás („*nasus ejus abscindatur*”; II. 2.²⁰⁵), „*ha pedig másodízben fogatik²⁰⁶ meg, azon módon: akasszák fel*” (u. o. 1. §). Ha szabad embert értek lopáson, büntetése megvakítás, s tíz évnél idősebb fiai és leányai szolgaságba vetendők, s minden vagyonuk elkobzandó (II. 12. 3. §). E most idézett törvényhelyeknél későbbi keletű rendelkezések: a lopáson ért szabad embert vagy szolgát felakasztással büntetik (II. 12. bev. és 1., 2. §§), illetőleg előírják, hogy: „*Ha valamely szabad ember tíz dénár árát lop, akasszák fel, ha pedig 10 dénárnál kevesebbet érő léssen az ellopott dolog, adja meg annak tizenkétszeresét s egy ökörrrel váltsa meg magát* (II. 14.²⁰⁷ bev.); *ha pedig szolga lop annyit, kétszer adja meg és bűnhődjék az orrával érte; a szökevény szolgát, ha valahol lopáson érik: vakítsák meg* (II. 14. 1., 2. §§)”. Külön tartja a törvény a tolvaj asszonyt és leányt. III. 6.²⁰⁸: „*Ha valamely férjes asszony lopásra vetemedik, veszítse orrát, őt pedig adják el és minden vagyona, mellyel férje halála után máshoz mehetett volna feleségül, vesszen utána. 1. § És ha özvegy asszony esik azon vétekbe, tolják ki fél szemét, és kivévén az ő fiait illető részt, legyen semmivé a maga részével (cum parte sua annihilatur)*”. III. 7.²⁰⁹: „*Ha hajadon leány lop, adják el, és ne nyerje vissza többé szabadságát. 1. § És ha valaki felszabadítja, veszítse el az árát, a leányt pedig vigyék a király udvarába*”.

A lopás üldözésének s megtorlásának hatályossá tétele céljából a törvény bünteti a *bűnrészességet*, melyért az felel, ki nem engedi a tolvajt megkötni; büntetése ötvenöt pénz, s ugyanaz a büntetés, mely a tolvajt érte volna (II. 3.²¹⁰ 1. §), a *lopott dolognak forgalomba hozását*; idevonatkozik a II. 7.²¹¹, mely szerint: „*Senki se adjon vagy vegyen vásáron kívül 1. § Ha valaki ennek ellenére lopott jószágot vásárolna, vesszenek mindnyájan: mind a vevő, mind az eladó, mind a tanúk*”; ugyanezt a célt szolgálja annak a bírónak büntetéssel sújtása, ki a tolvajon az ítéletet nem hajtja végre (II. 6.²¹²), ezt a bűncselekményt, mely a mai *hivatali bűnpártolásnak* (Btk. 478. §²¹³) felel meg, mert jogi

²⁰¹ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 13. Fejezet arról, ha papi rendben valók lopnak.

²⁰² Clericus (görög–latin): papi személy; katolikus papnövendék; írástudó, egyetemi ismeretekkel rendelkező személy a középkorban, főleg világi pap. BAKOS (szerk.) i. m. 428. oldal.

²⁰³ Vagans (latin): vándordiák, vándorénekes a középkorban. BAKOS (szerk.) i. m. 884. oldal.

²⁰⁴ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 1. Fejezet arról, ha akármely főember közelvalója lop.

²⁰⁵ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 2. Fejezet arról, ha szolga lop.

²⁰⁶ Fogatik: a fogják régies alakja.

²⁰⁷ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 14. Fejezet a lopásban talált szabad emberről.

²⁰⁸ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 6. Fejezet a lopásban talált asszonyról.

²⁰⁹ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 7. Fejezet a lopó leányról.

²¹⁰ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 3. Fejezet a tolvaj megkötnéséről.

²¹¹ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 7. Fejezet a lopott jószágot vásárló kalmárról vagy kereskedőről.

²¹² Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 6. Fejezet a bírónak szolgaszemélyre vagy szabad emberre való törvénytételéről.

²¹³ Csemegi-kódex XLII. Fejezet (A hivatali és ügyvédi büntettek és bűncselekmények) 461–484. §. A hatályos Btk. 282. § szabályozza a bűnpártolást (XXVI. Fejezet – Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények).

természeténél fogva igazságszolgáltatás elleni deliktum: a közösséget sértő bűncselekmények csoportjában ismertetem.

A lopás büntetése nem érte el azt, „*ki templomba, a király udvarába vagy a püspök lábaihoz menekedett*” (II. 2.), de a szabad ember szolgája lett annak az egyháznak, amelyiknek oltalmát kereste, s az, akinek tanácsából megmenekült, elveszítette az ő igazságát (parte sua careat; III. 4.²¹⁴ 1. §); a templomba menekedő szolgát vissza kellett adni urának, s az, ki a menekedésre tanácsot adott, elégítse ki az egyházat két pénzzel (III. 5.²¹⁵).

A lopásnak még három különleges esetéről kell említést tennem, ezek: a hadjárat idején, a családbeliek sérelmére elkövetett lopás, és az ú. n. *substractio candelarum absque licentia*²¹⁶.

Az első, legsúlyosabban minősülő lopás; a III. 10.²¹⁷ 2. § szerint: „*ha valaki hadban lop, vesszen mindenestül*” (quis in expeditione furtum fecerit, cum omnibus rebus suis exstirpetur).

A családbeliek sérelmére elkövetett lopásért nem járt akasztófa, hanem az ilyent²¹⁸ „*ha közrendű, adják el, mint számkivetettet, ha pedig nemes ember, vessék tömlőcbe*” (II. 9.²¹⁹).

A harmadik eset valójában nem lopás, hanem a hűtlenségnek különös esete. A vonatkozó I. 14.²²⁰ ugyanis így hangzik: „*Aki az ő papjának és társainak engedelmé nélkül gyertyát viszen²²¹ el, tíz pénzen váltsa meg azt a kezét, amellyel orzott*” (Si quis candelam sine presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam cum qua furtum commisit, decem pennis redimat). Mindezekelőtt megjegyezni kívánom, hogy úgy a Thuróczi²²², mint az Ilosvai codexben²²³ nem „*candelam*”, hanem „*de calendis*” szó szerepel, s így máris bizonyos, hogy ehelyütt nem gyertyalopásról van szó. A bécsi codexnek helyes szövege egyébként a következő: „*Si quis de calendis sine presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum qua fraternitatem promisit, decem pennis redimat*”, azaz: „*aki a kalendából eloson, tíz pénzzel váltsa meg kezét, mellyel magát társul kötelezte*”. Tehát *nem candela* (gyertya), hanem

²¹⁴ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 4. Fejezet arról, ha akármely tolvaj a templomba menekedik.

²¹⁵ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 5. Fejezet a szolgáról vagy szabad emberről, ha ugyanazon vétek okából templomba menekedik.

²¹⁶ Gyertyák engedély nélküli elvitele.

²¹⁷ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 10. Fejezet azokról, akik hadjárat idején lopnak.

²¹⁸ *Ilyent*: az ilyen régies alakja.

²¹⁹ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 9. Fejezet arról, ha valakinek családjabelije (sic!) lop.

²²⁰ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 14. Fejezet arról, aki gyertyát engedelem nélkül viszen el.

²²¹ *Viszen*: a viz régies alakja.

²²² Thuróczi János, latinul *Joannes de Thwroc* (1435–1490), krónikairó, Mátyás király korában ítélmester. Műve a *Chronica Hungarorum* (Magyar Krónika) első részét a nemzeti krónikák, a Mária királynő utáni részt saját feljegyzései nyomán írta. A krónikát 1488-ban nyomtatta ki külföldön Feger Tibold budai könyvtáros. VARJÚ Elemér (szerk.): *Révai kis lexikona – a mindennapi élet és az összes ismeretek enciklopédiája A–Z*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1936, 1016. oldal. A teljes Magyar Krónika itt elérhető: <https://mek.oszk.hu/10600/10633/10633.htm> (2021. november 20.).

²²³ Az Ilosvai-kódex feltehetően 1544–1567 között készült. A törvényszövegek Szent Istvánnal kezdődő és az 1567-ig terjedő időszakot ölelik fel. A kódex felfedezésének hozzávetőleges ideje a XVI. század, felfedezési helye a Bécsi Császári Könyvtár (jelzetszám: 8496); 1932-től az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található (jelzetszám: OSZKK Fol. Lat. 4023.). JÁNOSI Mónika: A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek. *Magyar Könyvszemle* 1978/3–4. szám, 225–254. oldal.

calenda, amelyen az akkori időben szokásos, papok vezetése alatt álló, vallásos célt szolgáló, de a tagoknak védelmét s kölcsönös segítségét is nyújtó társaság értendő, amely onnan vette nevét, hogy az ily társaság összejövetelét minden hónap első napján az ú. n. kalendae-n tartották (v. ö. *Márkus*, Magyar Törvénytar I. 55. 1. 5. jegyz., *Marczali*, i. m. II. k. 148.). Az idézett törvényhely tehát nem lopásról, hanem az említett, társaság (magyarul kalandos²²⁴) hűtlen elhagyásáról szól, s így a vallás elleni bűncselekmények közé tartozik.

Orgazdaságszerű bűncselekményről tesz említést a III. 11.²²⁵, mely szerint: „*Ha valaki városról-városra járván vásárol vagy árul, és utóbb kivilágosodik, hogy lopott jószágot adott el, az eladó mint tolvaj bűnhődjék*” (sicur fur dijudicetur).

Igen érdekes az a két törvényhely, és ugyan a III. 13.²²⁶ és III. 20.²²⁷, amelyek az ú. n. bitang jószág szedőiről (De collectoribus rerum fugitivarum) rendelkezve, az eltévedt és gazdátlan állatok és szökevény szolgák birtokba vevőit – az ú. n. joch²²⁸-szedőket – arra kötelezik, hogy azokat a vármegyére hajtsák, hol gondoskodás történik azoknak Szent Mihály napjáig való őrizetéről azzal, hogy azok a sokadalmakon szorgalmasan mutogattassanak (presententur assidue in mercatu); aki ráismer a magáéra, azt megválthatja. Büntetőjogi szempontból az a rendelkezés jelentős, mely a joch-szedőt, ki a behajtás parancsának eleget nem tesz, tehát a mai értelemben vett *jogtalan elsajátítás* bűncselekményét követi el: súlyos büntetéssel sújtja; a büntetés általában jószágvesztés (cum omnia substantia perdatur; III. 13., 2. §); ha maga a szedő ad el, vagy rejt el valamit, háromszorosan térítse vissza és tíz pénzt (az ispán ötvenöt pénzt) fizessen (III; 20. 3. és 4. §§). Összefügg e rendelkezéssel a II. 5.²²⁹ 2. § és a III. 29.²³⁰, mely megtiltja, hogy bárki megakadályozza a szökevény szolgáját vagy elvesztett jószágát fellelni törekvőt, s kimondja, hogy aki pedig a keresőt joga érvényesítésében gátolja vagy éppen megveri (quaerentem verbaverit), tíz pénzt érő tíz tinót fizessen bírságul (ehelyütt a bántalmazással elkövetett ugyanarról a *testi sértésről* van szó, amellyel Szent István II. 23.²³¹ törvényében találkozunk; v. ö. *Angyal* i. m. 10. 1.).

III. A közösséget sértő bűncselekmények sokkal kisebb köre talál szabályozásra *Szent László* törvényeiben, mint a Szent István uralkodása alatt alkotottakban.

Általános jellegű rendelkezés az, mely a király törvényeit megvetőkre szab büntetést. A III. 15.-ben²³² foglalt körülírás (De his, qui decretum regis

²²⁴ Megítélésem szerint, kalandos helyett *testvériség* a megfelelő kifejezés, erre utal az idézett szövegből a *fraternitatem* (testvériség) szó. Megjegyzendő továbbá, hogy a Corpus Iuris Hungariciben a mai napig az Angyal Pál által kifogásolt fordítás olvasható.

²²⁵ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 11. Fejezet a városról városra járó kereskedőkről.

²²⁶ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 13. Fejezet a bitang jószág szedőiről.

²²⁷ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 20. Fejezet a birtokba fogott jószágról.

²²⁸ *Joch* (német): iga, járom. Vesd össze FRECSKAY János: *Mesterségek szótára*. Hornyánszky Viktor Császári és Királyi Udvari Könyvnyomdája, Budapest, 1912, 20. és 23. oldal.

²²⁹ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 5. Fejezet a lopott jószág nyomon kereséséről.

²³⁰ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 29. Fejezet arról, aki elvesztett jószágát keresi.

²³¹ Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 23. Fejezet arról, ha valakit megvernek, amikor a magáét keresi.

²³² Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 15. Fejezet azokról, akik megvetik a király törvényét.

spernunt) közel esik a Btk. 172. § 1.²³³ bekezdésében olvasható izgatás meghatározásához, mégis azzal a különbséggel, hogy nem kell a nagy nyilvánosság (Btk. 171. §) mellett való elkövetés. Az engedetlenséget tanúsító püspök felett ítéljen a király akarata szerint (*secundum voluntatem regis*); az ispán fosztassák meg ispánságától; a százados veszítse el tisztét, s ezenfelül fizessen ötvenöt pénzt. A vitéz szintén ötvenöt pénzzel bűnhődjék.

Már Szent István törvényeiben is találkozunk egy *adócsalásszerű* bűncselekménnyel: a tized kiadásának elmulasztásával (Szent István II. 52.²³⁴, v. ö. *Angyal* i. m. 12. 1.). Ugyanerre vonatkozik a *Szent László* I. 40.²³⁵ azzal, hogy ez a törvényhely a tized megállapításával kapcsolatos *hamis eskü* és a *hamis vád* bűncselekményeit is büntetni rendeli. Ha a gazda a tized tárgyában hamis esküt tesz: „*legyen övé csak a tized, s kilenc rész a püspöké*” (I. 40. 1. §); az pedig, „*aki felszólalt vala, s hazugságban maradt* (tehát hamisan vádaskodik), *ugyanezen törvény szerint fizessen vétkéért, s ha nincs, amiből megválthatja magát, adják el szolgaságra egyedül, gyermekei nélkül*” (I. 40. 2. §).

Feltűnően sok helyütt esik szó a *bűnpártolás* bűncselekményéről. Így: a II. 1. 1. §-a általános szabályként írja elő, hogy senki a tolvajt el ne rejtse, s ne oltalmazza (v. ö. a III. 1.²³⁶ 3. §-t is). A II. 5. figyelmezteti a falubelieket, hogy midőn barmaikat kihajtják, el ne tapodják az ellopott jószág nyomát, „*mit ha áttalkodottan cselekednének, fizessenek meg az elveszett jószágért*”. Hivatali *bűnpártolásról* van szó a II. 6.-ban: „*Ha valamely bíró le nem vágatja a szolgának orrát, avagy a szabad embert fel nem akasztatja: mindene vesszen, kivéve fiait és leányait, a bírót adják szolgaságra*”. Jellemző, hogy ártatlannak elítélése esetében sokkal enyhébb a büntetés; a II. 6. 1. § szerint ugyanis: „*Ha a bíró ártatlant akasztat fel, száztíz pénzt fizessen, és az elítélt javait adja vissza övéinek*” (itt közbevetőleg megjegyzem, hogy aki bírót ártatlannak elítélésével hamisan vádol, s a bíró igaznak bizonyul – „*justus judex apparuerit*”²³⁷ –, a vádlót ugyanaz a büntetés éri, mellyel a bíró lett volna sújtandó, és ha a vádló tehetősebb ember a bírónál, szabadságát is veszítse el; II. 6. 3., 4. §§). A tolvaj feljelentése kötelesség: aki tolvajt elrejt, hitszegést követ el, s tíz pénzen váltsa meg magát, és vezekeljen a kánonok szerint (III. 1. 4. §.); a pap, ki a templomba menekedett tolvajt szabadon bocsátja: maga szolgáljon helyette az egyháznak (III. 4. 2. §). Tiltva van a tolvajjal való megegyezés, aki pedig ezt megtenné: ötven pénze bánja meg (III. 18.²³⁸); aki más szolgáját vagy cselédjét magához fogadja, s kiderül, hogy az „*lopás vagy egyéb vétek okáért lappang, s a befogadó tudván annak vétkét, tagadja, hogy tud róla: ha ispán, ötvenöt, ha közrendű ember, öt pénzt fizessen*” (III. 21. 2. §).

²³³ Csemegi-kódex VI. Fejezete (Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás) 171–174. §. A 2013. június 30-ig hatályban volt régi Btk. (a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény) 268. § szabályozta a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatást. A hatályos Btk. 336. § a hatósági rendelkezés elleni izgatást rendeli büntetni.

²³⁴ Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 52. Fejezet a tizedről.

²³⁵ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 40. Fejezet azokról, akik a tizedet eltagadják.

²³⁶ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 1. Fejezet a századosokról és tizedesekről.

²³⁷ Szó szerinti fordításban: *megjelenik az igazságos bíró*.

²³⁸ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 18. Fejezet, hogy senki ne merjen a tolvajjal megegyezni.

Az *önsegély* – mint igazságszolgáltatás elleni cselekmény – a III. 27.-ben²³⁹ nyer szabályozást: „*Akik megvívna otthon (qui domi pugnaverint), és nem bíró elé viszik ügyüket, azokon a bírónak semmi keresete ne legyen, ha mégis hozzá jönnek, ítéljen tetszése szerint, és ha megegyeztetni őket és ezért adnak a bírónak valamit, egy harmadot magának, két harmadot a királynak tartson belőle*” (v. ö. 1869:IV. tc.²⁴⁰ 5. §, mely szerint: „*Minden bíró ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni*”).

A közgazdaság érdekeit sértő s a mai *árucsempészethez* (1920:XV. tc.²⁴¹ 1. § 6. p.) közel álló cselekményt von büntetés alá a II. 15.²⁴² és 16.²⁴³; az előbbi törvényhely kimondja, hogy: „*Ez ország végein sehol semmiféle kereskedő ne merjen lovat vagy ökröt árulni vagy venni*”, az utóbbi pedig elrendeli, hogy: „*Ha valaki a király engedelmé nélkül viszen²⁴⁴ árulni lovat a végekbe, az ott való ispán vegye el tőle lovát, a ló gazdáját pedig vesse tömlöcébe [...], és ha vétkes leend²⁴⁵, bűnhődjék, mint tolvaj...*”. Szent László korában a ló szinte valutaérték, s így a kérdéses cselekmény a mai pengőkiajánláshoz (1922:XXVI. tc.²⁴⁶ 1. § 2. p.) is közel esik.

Az 1871:VIII. tc.²⁴⁷ 20. § a) pontjában meghatározott *fegyelmi vétségre* emlékeztet a III. 24.²⁴⁸, mely szerint: „*Ha valaki a bírák közül harminc napon túl halogatja a pert: csapják meg*” (vapuletur). Mint közösség elleni bűncselekményre utalok végezetül a *boszorkányságra* (v. ö. Szent István II. 31., 32.²⁴⁹); Szent László I. 34.²⁵⁰ idevonatkozóan csak annyit mond, hogy: „*A lator*

²³⁹ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 27. Fejezet azokról, akik otthon vínak (vívna) meg ügyökért (ügyükért).

²⁴⁰ A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk. Az 5. § pontosan: „*Minden bíró az állampénztárból húzza fizetését, és a törvényben meghatározott illetékek és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni.*”

²⁴¹ Az árdragító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. törvénycikk. A hivatkozott 1. § 6. pontja szerint: „*Árdragító visszaélés vétségét követi el, aki oly közszükségleti cikket, amelynek forgalmát a minisztérium rendelkezései korlátozzák, e korlátozások megszegésével vagy kijátszásával nyerészkedés végett beszerez vagy a minisztérium tilalma ellenére külföldre vagy az ország megszállott területére kivisz (árucsempészet).*”

²⁴² Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 15. Fejezet, hogy semmiféle kereskedőnek ne legyen szabad lovat vagy ökröt árulni vagy venni, hanem csak annyit, amennyi az ő szükségére kívánatlik.

²⁴³ Szent László Király Dekrétumainak Második Könyve 15. Fejezet arról, aki lovat és ökröt árul a király engedelmé nélkül.

²⁴⁴ *Viszen*: a *visz* régies alakja.

²⁴⁵ *Leend*: a *lesz* régies alakja. A Kiss Gábor-féle *Régi magyar szavak adatbázisa* szerint, a *leend* ige jelentése létezik. TINTA Könyvkiadó, Budapest, 2012, 282. oldal.

²⁴⁶ A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló 1922. évi XXVI. törvénycikk. Az 1. § 2. pontja pontosan: „*aki a minisztérium vagy a pénzügyminiszter tilalma ellenére magyar koronát külföldre kinnál (kiajánl)*”. A pengőt 1927. január 1-jén vezették be a korona helyett, és 1946. július 31-ig volt törvényes fizetőeszköz. Váltópénze a fillér (1 pengő = 100 fillér). BERTÓK – BÓDI-SCHUBERT – IVÁNYINÉ – TÓTH (szerk.): *75 éves a forint. 75 év – 75 történet*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2021, 46–47. oldal.

²⁴⁷ A bírák és a bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvénycikk. A 20–29. § (III. Fejezet) a fegyelmi vétségeket taglalta. A hivatkozott 20. § a) pontja szerint: „*Fegyelmi vétséget követ el s a jelen fejezet szabályai szerint büntetendő azon bíró vagy bírósági hivatalnok, ki hivatali kötelességét vétkesen, de nem azon bűnös célból (célból) szegi meg, hogy ez által magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon.*”

²⁴⁸ Szent László Király Dekrétumainak Harmadik Könyve 24. Fejezet a pert halogató bírákról.

²⁴⁹ Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 31. Fejezet a boszorkányokról; 32. Fejezet a bűbajosokról, ördögösökről és jövendőmódról.

²⁵⁰ Szent László Király Dekrétumainak Első Könyve 34. Fejezet a lator asszonyok és boszorkányok meglakoltatásáról.

asszonyok és boszorkányok (Meretrices et strigae) úgy lakoljanak, amint a püspök jönnek látja”.

* * *

Általános jellemzésül a következőket állapíthatom meg:

Az *anyagi igazság* érvényesülésének – úgy, mint Szent István korában – erős akadálya a törvény előtti egyenlőség elvének figyelmen kívül hagyása (v. ö. *Angyal* i. m. 14.). A rendi és társadalmi tagozódottság jelentős különbségeket termel ki a bűncselekmények értékelése s azok büntetése körében.

A *büntetőjog közjogi jellegének felismerése* még késik. Sűrűn helyt fog²⁵¹ a megváltás s a kárpótlásra kötelezés. A *magánbosszú* azonban visszaszorul, s már csak a férj gyakorolhatja azt a hűtlen nővel szemben.

A *büntetés* ugyan még mindig a megtorlást szolgálja, de mint rendkívül jelentős körülményt emelem ki, hogy *Szent László törvényhozói* – ha intézményesen nem is, de tartalmilag félreérthetetlenül – *kidomborítják a büntetésnek preventív célját*. A II. 1. bevezető szavaiban olvassuk ugyanis, hogy: „A kegyességes László király idejében gyülekezünk egybe mi, Pannónia országának jobbjai, mindnyájan a szent hegyen (a Thuróczi codex szerint: „*in monte sancto Pannonico*”, tehát nyilván Pannonhalmán), és módot keresünk²⁵² benne, miképp lehetne a gonosz emberek szándékát megakadályoztatnunk (qualiter malorum hominum impedirentur studia). Maguk a büntetések egyekben ugyanazok, mint Szent Istvánnál:

- fővesztés,
- jószágelkobzás,
- testcsonkítás, mint
 - ✓ szemkitolás,
 - ✓ orrlevágás,
 - ✓ kézvesztés,
- megcsapás,
- szolgaságba vetés,
- tömlöcbe vetés,
- böjtre ítézés, mint merőben egyházi büntetés.

A kísérlet, részesség, mint külön kiemelt bűnösségi alakok ismeretlenek, aminthogy nincs különbség téve a szándék és gondatlanság között sem.

A visszaesés itt-ott figyelembe jön és súlyosabb büntetés kiszabásához vezet.

A lopásnál külön értékelés alá esik a nő, viszont házasságtörés esetében csak a nő felel.

Megjegyzem még, hogy a büntetés általában, mint legszemélyesebb jogkövetkezmény nyer alkalmazást, tehát csak a cselekmény elkövetőjét éri; eltérés mindazonáltal ettől – a már Szent István által előírt (II. 35.²⁵³ 3. §) – elvtől az a II. 12. 3. §-ban foglalt rendelkezés, mely szerint, a lopáson ért szabad embernek tíz évnél idősebb fiai és leányai is bűnhődtek apjuk vétkéért, és pedig szolgaságba vetéssel és vagyonuk elkobzásával.

²⁵¹ Sűrűn helyet fog: gyakran helyet kap.

²⁵² Keresünk: a keresünk régies alakja. De a tagmondat mai értelmezése: „és módot keresünk arra”.

²⁵³ Szent István Király Dekrétumainak Második Könyve 35. Fejezet a királyok adományairól és a tulajdon javak bírásáról.

Lehet Szent László büntetőjogi szabályait kegyetleneknek, az alkalmazni rendelt büntetéseket a cselekményekhez mérten túl szigorúaknak minősíteni, lehet viszont korának egész büntetőjogi szabályait annyiban a fogyatékoság jelzőjével is illetni, amennyiben a büntetést érdemlő cselekmények egész sorára nélkülözik a megfelelő értékelést és szankciót, ám ugyanezek a kifogások sokkal nagyobb mértékben hozhatók fel a XI. századnak egyéb jogterületén érvényben volt büntetőjogszabályaival szemben. Századoknak kellett elmúlniuk, míg a büntetőjog kodifikációja, sőt egyelőre csak jogkönyvekbe foglalása, s minden térre kiterjedő rendszerbe öntése bekövetkezett. Több mint félezer évnek kellett eltelnie, míg a büntetőjog világszerte levetkőzte az embertelenség jegyeit, és az individualizáció eszméjét átértve, s átérezve a társadalom védelmének és megerősítésének célját írta zászlajára. Igyekszik mindezt a salkos elemek kiküszöbölésével, a megtévedteknek a jó útra vezetésével, a jó magot magukban hordók megjavításával, az elbotlottaknak felemelésével megvalósítani.

A mai szemmel nézve, bármily elmaradottnak tekintsük is Szent László büntetőjogi vonatkozású decretumait, bizonyos nemzeti büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy a nagy király – ha talán csak ösztönszerűleg, de – megérezte a büntetőjognak vezető gondolatát: a társadalom nyugalmát s megerősödését szolgáló célt, aminek kifejezést is adnak a II. 1. következő bevezető szavai: „*módot keresünk arra [...], miképp lehetne előmenetelt szereznünk a mi nemzetünk ügyének* (quaesivimus gentis nostrae expedirentur negotia)“.

Forrás- és irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom

- ANGYAL Pál: I. Endre és Szent László büntetőtörvényei. *Magyar Jogászegylet Értekezések* 1941. évi januári számának különnyomata. Attila-nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1941
- BAKOS Ferenc (szerk.): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978
- BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon Első Kötet (A–K)*. Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest, 1989
- BECK Mihály – PESCHKA Vilmos (főszerk.): *Akadémiai Kislexikon Második Kötet (L–Z)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990
- BERTÓK – BÓDI-SCHUBERT – IVÁNYINÉ – TÓTH (szerk.): *75 éves a forint. 75 év – 75 történet*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2021
- FRECSKAY János: *Mesterségek szótára*. Hornyánszky Viktor Császári és Királyi Udvari Könyvnyomdája, Budapest, 1912
- JÁNOSI Mónika: A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek. *Magyar Könyvszemle* 1978/3–4. szám
- KISS Gábor: *Régi magyar szavak adatbázisa*. TINTA Könyvkiadó, Budapest, 2012
- KOVÁCS Gyula: Az újszülött sérelmére elkövetett emberölés – Jogtörténeti visszatekintés. *Obsitos Detektívek Lapja* 2019/1–4. szám, 29–54. oldal

- MARKÓ László (főszerk.): Egyetemes Lexikon. Magyar Könyvklub, Budapest, 1994
- NÓTÁRI Tamás: *A jognak asztalánál – 111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008
- TAKÁCS György: *Ha a jogász latinul beszél (Latin kifejezések jogi nyelvünkben).* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991
- VARJÚ Elemér (szerk.): *Révai kis lexikona – a mindennapi élet és az összes ismeretek enciklopédiája A–Z.* Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1936

Internetes hivatkozások

- http://acta.bibl.u-szeged.hu/4143/1/historica_018_001-059.pdf (2021. november 18.)
- <http://lexikon.katolikus.hu/M/Moss%C3%B3czy.html> (2021. november 17.)
- <http://lexikon.katolikus.hu/P/pog%C3%A1nyl%C3%A1zad%C3%A1sok.html> (2021. november 18.)
- <https://archiv.katolikus.hu/szentek/0525-70.html> (2021. november 19.)
- https://majt.elte.hu/dstore/document/2814/beliznai_csemegi_kodex.pdf (2021. november 18.)
- <https://mek.oszk.hu/03400/03410/html/7528.html> (2021. november 18.)
- <https://mek.oszk.hu/10600/10633/10633.htm> (2021. november 20.)
- <https://uj.jogtar.hu/> (2021. november 17–19.)